

Dainius Razauskas

Žurnalas „Liaudies kultūra“, Vilnius, Lietuva

Liaudies kultūra magazine, Vilnius, Lithuania

Elektroninis paštas: liaudies.kultura@lfcc.lt

Asmenvardžio *Jōnas* etimologinė dviprasmybė kaip nevienareikšmio Rytų ir Vakarų santykio atspindys

The Etymological Ambiguity of the Lithuanian Proper Name *Jonas* as a Reflection of the Relation between East and West

Summary

The etymological ambiguity of the Lithuanian proper name *Jōnas* is dealt with in the article. On the one hand, it derives, as its European equivalents, from the Hebrew *Jōhānān*; nevertheless, on the other hand, it could be connected also with Lettish *Jānis*, with Latin *Iānus*, *iānua* and Sanskrit *yāna* ‘gait, way’ (IE **iā-no-s*) and, consequently, derived from the Lithuanian verb *jōti* ‘ride, go on horseback’ < IE **iā-* ‘go’. Some principal semantic, mythological arguments are presented for the substantiation of the last statement beginning with a considerable quotation from the “Fundamental Symbols” by René Guénon about the symbolically connected Latin Janus and Christian European St. John: namely two St. Johns representing the two faces of Janus and the two solstices, that of summer and winter, and respectively the decreasing and increasing halves of the year corresponding, in their turn, to Vedic *pitr-yāna* ‘the way of ancestors’ and *deva-yāna* ‘the way of gods’.

The conclusion is that sometimes only one etymology of a word, especially of a mythologically marked name, cannot be satisfactory *au fond*. The present case, moreover, is characteristic as a linguistic reflection of the relation between Christianity and the old heathen tradition, so that it is already not possible to tell which has adopted which in the larger degree. And, after all, this case is symptomatic in the sense of the true interweaverness of East and West, since what shows Eastern connections is just the deeper layer, or seed, of our own under the surface, and the very Western “surface”, namely Christianity, formerly came from the East, so that the real relation is now vertical, so to say, not horizontal, not geographic: the “East” is the dirty fruitful soil (the Jungian unconscious, let us compare) deep down under the frozen earth, and the “West” the brilliant icy snowbank (the well-mannered borrowed persona) in the rising sun of the new millennium. As the very two faces of Janus here and now.

Key words. Etymology, ambiguity, the name Jonas.

Raktažodžiai. Etimologija, dviprasmybė, vardas Jonas.

*Jonui Vaiškūnui, verkusiam esą jo vardas nelietuviškas,
kad neverktų, bet juoktųsi*

Pradėkime nuo romėnų, būtent nuo jų dievo Jano, lot. *Iānus*. Tai, kaip žinoma, „sen. italikų saulės kelio, laiko ir metų, durų ir vartų, pradžios ir pabaigos dievas, vaizduojamas su raktu ir dviem veidais – jaunu, atsuktu į ateitį, ir senu, žiūrinčiu į praeitį; jam buvo skirtas sausio mėnuo“; o pats jo vardas yra vienos šaknies su lot. *iānuā* 'durys, vartai, įėjimas'¹. Tegu giliau į klausimo kontekstą mus įveda René Guénonas: „Janas paprastai turi du raktus. Tai raktai nuo solsticijų vartų, *Iānuā Coeli* ir *Iānuā Inferni*, žyminčių atitinkamai žiemos ir vasaros saulėgrįžas, t.y. du kraštutinius saulės kelio metų cikle taškus, kadangi Janas, kaip 'Laiko viešpats', kartu yra durininkas (*iānitor*), 'atidarantis' ir 'uždarantis' šį ciklą. Kita vertus, jis ir iniciacijų į misterijas dievas. Lot. *initiatio* kyla iš *in-īre* 'įeiti' (tai irgi mena vartų simboliką), o pasak Cicerono, vardas *Iānus* tiesiog bendrašaknis su veiksmožodžiu *īre* 'eiti'. Ta pati šaknis *i-*, be to, ta pačia reikšme aptinkama ir sanskritė, kur tarp jos vedinių yra žodis *yāna-* 'kelias', savo forma itin artimas Jano vardui. 'Aš esu kelias', – sakė Kristus². „Kalbame apie Zodiako rato simboliką, ir, matyt, neveltui šis ratas, kurio viena pusė prasideda žiemos saulėgrįža ir kyla, o kita – vasaros ir leidžiasi, taip dažnai vaizduotas viduramžių bažnyčių portaluose. Čia matome dar vieną dviejų Jano veidų prasmę: jis yra 'Dviejų kelių viešpats', prasidedančių saulėgrįžų vartais [...]. Tai tie patys du keliai, kuriuos hindų tradicija vadina 'dievų keliu' (*deva-yāna-*) ir 'protėvių keliu' (*pitr-yāna-*); o Ganešas, kurio simbolika daug kur sutampa su Jano, savo ruožtu yra 'dviejų kelių viešpats', ir kaip tik todėl, kad jis ir 'Žinojimo viešpats', kas mus vėl sugrąžina prie iniciacijų į misterijas. Pagaliau šiedu keliai, kaip ir durys, į juos vedančios, – tai esmiškai dangaus ir pragaro kelias³. „Janas tuo atžvilgiu, apie kurį kalbame, yra durininkas (*iānitor*), atrakinantis ir užrakinantis savo raktais metų ciklo duris (*iānuā*), – čia galime prisiminti ir rakto kaip Ašies simboliką. Pačios durys – tai ne kas kita kaip saulėgrįžų vartai, apie kuriuos jau užsiminėme. Dėl to negali būti jokių abejonių: iš tikrųjų Janas juk davė savo vardą sausio mėnesiui (*Iānuarius*), pirmajam metų mėnesiui, kuris šiuos, pasibaigusius žiemos saulėgrįža, 'atidaro'. Tai vi-

siškai aišku, be to, ir iš Jano šventės Romoje, kurią amatininkų gildijos (*Collegia Fabrorum*) šventė būtent abiejų saulėgrįžų metu, ir mums verta ties tuo stabtelėti. Janas buvo tiek 'Trijų laikų viešpats' (vardas, kuriuo hindų tradicijoje vadintas Šiva), tiek 'Dviejų kelių viešpats', dešiniojo ir kairiojo, kuriuos pitagoriečiai žymėjo raide Y ir kurie iš esmės sutampa su *deva-yāna-* ir *pitr-yāna-*⁴. „Krikščionybėje dvi Jano šventės tapo dviejų šventų Jonų šventėmis, kurios visuomet švęstos tuo pat metu, t.y. iškart po žiemos ir vasaros saulėgrįžų [...]. Žiemą šv. Jono (t.y. šv. Jono Apaštalo) šventė iš tikrųjų yra nepaprastai artima Kristaus gimimo šventei, Kalėdoms, kurios savo ruožtu tiksliai sutampa su žiemos saulėgrįža. Įdomus ir neabejotinai išskirtinis mūsų kalbamų dalykų atspindys yra tryliktojo amžiaus šv. Remigijaus bažnyčios Reimse langas. Į klausimą, kuris gi iš šventų Jonų jame pavaizduotas, taip ir liko neatsakyta. Tiesa ta, kad jame – ir čia nėra reikalo ieškoti jokios painiavos – pavaizduoti abu, ką rodo ir dvi saulėgrąžos virš galvos, žiūrinčios į priešingas puses ir žyminčios kaip tik dvi saulėgrįžas bei du Jano veidus. Kaip įdomų sutapimą prisiminkime čia ir populiarių posakį 'vienas Jonas verkia, kitas juokiasi', kuriame tarsi aidas ataidi du priešingi Jano veidai⁵. René Guénono čia pastebėta dviejų saulėgrąžų simbolika aki-vaizdi ir pačiame prancūziškame šios gėlės pavadinime *tourne-sol*, pažodžiui kone tiesiog 'saulė-grįža' (*tourner* 'sukti, gręžti' bei *sol* 'saulė'). Panašiai latvių kalboje vienaskaitoje *saules-grieze* reiškia 'saulėgrįža', o daugiskaitoje *saules-grieži* – 'saulėgrįža'. Pagaliau lietuvių tiek *saulė-grąža*, tiek *saulė-grįža* gali reikšti ir viena, ir kita⁶. Įdomiai dviejų saulėgrįžų kontekste nuskamba ir lietuviškas palyginimas „kaip per šventą Joną ant ledo“⁷. Tačiau pasekime dar keletą René Guénono minties žingsnių: „Nors vasara paprastai laikoma džiugiu metų laiku, o žiema – liūdnu, kadangi pirmoji šiaip jau išreiškia šviesos triumfą, o antroji – tamsos, dvi atitinkamos saulėgrįžos vis dėlto turi visiškai priešingą reikšmę. Šis paradoksas gali pasirodyti gana keistas, tačiau visai nesunku suprasti, kodėl būtent šitaip iš tikrųjų yra, vos tik pažvelgiame į metus tradicinio žinojimo šviesoje. Išties, kas jau pasiekė savo maksimumą, nuo šiol tegali nykti, o kas pasiekė savo minimumą, priešingai, toliau gali tik augti. Štai kodėl vasaros saulėgrįža žymi nykstančios metų pusės pradžia, o žiemos saulėgrįža, priešingai, – augančios. Tai savo kosmine

prasme paaiškina ir šv. Jono Krikštytojo, gimusio kaip tik per vasaros saulėgrįžą, teiginį, esą 'Jam skirta augti, o man – mažėti' (Jn 3:30). Kaip žinoma, hindų tradicijoje kylanti metų pusė siejama su *deva-yāna*-, o nykstanti – su *pitṛ-yāna*-. Todėl Zodiake Vėžio ženklas, kuriam priklauso vasaros saulėgrįžą, mena 'žmonių vartus', vedančius į *pitṛ-yāna*-, ir priešingai, Ožiaragio ženklas, kuriam priklauso žiemos saulėgrįžą, mena 'dievų vartus', vedančius į *deva-yāna*-. Iš tikrųjų būtent kylanti metų pusė yra 'džiugus', t.y. gera žadantis, teigiamas periodas, o nykstanti – 'liūdnas', t.y. bloga žadantis, neigiamas. Tas pats savaime pasakytina ir apie atitinkamus saulėgrįžų vartus, atveriančius kiekvieną iš šių periodų, į kuriuos metai padalinti paties saulės judėjimo. Krikščionybėje abiejų šventų Jonų šventės tiesiogiai susijusios su abiem saulėgrįžom (iš tikrųjų jos eina vos vos po tikslų abiejų saulėgrįžų datų: šv. Jono Apaštalo bei Evangelisto – gruodžio 27-ą, o šv. Jono Krikštytojo – birželio 24-ą pagal tradicinį Romos kalendorių, kas atskleidžia juodviejų reikšmę dar akivaizdžiau, kadangi augimas ir nykimas jau ką tik prasidėję; vedų simbolikoje 'protėvių pasaulis' *pitṛ-loka*- ir 'dievų pasaulis' *deva-loka*- savo ruožtu nurodomi išsidėstę atitinkamai ne visai tiksliai pietuose ir šiaurėje, bet vos į pietvakarius ir šiaurės rytus). Išties pažymėtina, nors mums ir neteko susidurti, kad kas nors anksčiau būtų tai pastebėjęs, jog augimas bei nykimas, apie kuriuos kalbame, savaip atsispindi ir pačiame dviprasmiškame Jono varde (turime omeny jo etimologinę reikšmę hebrajų kalboje; panašumas su Janu, žinoma, tėra sąskambis, neturintis nieko bendro su etimologija, ir vis dėlto ne mažiau reikšmingas simboliškai, kadangi abiejų šventų Jonų šventės užėmė kaip tik dviejų Jano švenčių vasaros bei žiemos saulėgrįžų metu vietą). Hebrajų žodis *hānān* reiškia kartu ir 'malonė' bei 'pasigailėjimas', ir 'gyrius, šlovė' (mažų mažiausiai įdomu, kad atitinkamai dviprasmiški ir tokie prancūzų kalbos žodžiai kaip *grâce* 'malonė, pasigailėjimas' bei 'gracija, grožis' ir *merci* 'gailėstis, pasigailėjimas' bei 'padėka, dėkingumas'). Taigi vardas *Jōhānān* gali reikšti tiek Dievo malonę ar pasigailėjimą, tiek ir Dievui reikiama dėkingumą ar giedamą šlovę. Nesunku pastebėti, kad pirmoji iš šių dviejų reikšmių visai, regis, tinka šv. Jonui Krikštytojui, o antroji – šv. Jonui Evangelistui. Maža to, galima sakyti, kad malonė bei pasigailėjimas tarsi nusileidžia, o gyrius bei šlovinimas – kyla, kas vėl mums primena dvi

atitinkamas metų puses. Čia vėl prisiminsime ir gerai žinomą, tačiau vargu ar suprantamą posakį 'vienas Jonas verkia, kitas juokiasi', susiedami jį su 'liūdesiu' bei 'džiaugsmu' ką tik išsakyta prasme. Šis posakis iš esmės reiškia tą patį, ką ir du Jano veidai. 'Verkiantis Jonas' yra tas, kuris meldžia Dievo malonės, pasigailėjimo, t.y. šv. Jonas Krikštytojas, o 'besijuokiantis Jonas' – tas, kuris gieda Jam šlovę, t.y. šv. Jonas Evangelistas⁸.

Tokia ilga citata pateisinama tuo, kad gana glaustai ir išsamiai atskleidžia kontekstą, kuriame iš tikrųjų dera nagrinėti vasaros saulėgrįžos pavadinimus – ir lietuvių *Joninės*, *Jōninės*, padarytą iš asmenvardžio *Jōnas*, ir visų pirma latvių *Jāni*, padarytą iš atitinkamo latvių asmenvardžio *Jānis*. Viena vertus, šio vardo niekaip negalima skirti nuo krikščioniškojo Jono, ypač nuo Jono Krikštytojo, lat. *Jānis Kristītājs*, Europos kalboms tarpininkaujant gauto iš hebrajų *Jōhānān*, paprastai duodamo reikšme '(Dievas) Jahvė maloningas' (galimus variantus plg. aukščiau). Šį „savaime suprantamą“ požiūrį Latvijoje nuo bet kokių mėginimų paaiškinti vardą *Jānis* remiantis pačia latvių kalba gina, pavyzdžiui, H. Biezais¹⁰. Kita vertus, tokie mėginimai turi ne mažiau rimtą pagrindą ir todėl yra lygiai teisėti. Turime galvoje K. Straubergo išsakytą prielaidą apie galimą latvių Janio ryšį su romėnų Janu, kurią E. Lauberte papildė netgi ryšiu su sen. indų *yāna*-, iš veiksmazodžio *yāti* 'eina, joja, keliauja, vyksta', savo ruožtu giminiško latviškajam *jāt* 'joti'; plg. šia prasme, juolab dviejų saulėgrįžų atodainėje, latvių dainą: *J ā n i s j ā j a visu gadu, nu a t j ā j a šovakar-* 'Janis jojo visus metus, o atjojo tik šįvakar'¹¹. K. Karulis, „Latvių etimologinio žodyno“ autorius, vienas iš tų, beje, kuriems šiuo klausimu buvo skirta H. Biezajo ironija, visiškai vienaprasmiškai tvirtina: „Tos pat kilmės, kaip *jāt*, ir latvių mitologinis bei tautosakos *Jānis* (dial. *Janis*), atitinkantis lotyniškąjį *Iānus* (*Iānis*). Šios lyties pagrindas yra ide. **iā-no-s* '(at)einantis' (su morfologiniais variantais). Iš čia ir sen. ind. *yāna* 'kelias' bei (neutr.) 'ėjimas, judėjimas, pirmųkščiai ratai'. Latvių mitologinis Janis buvo ateinantis ir išeinantis, jis atspindėjo nenutrūkstamą kosmoso judėjimą: *J ā n ī t s nāca* (variantas: *j ā j a pa gadskārtu* 'Janis ateidavo kasmet' (arba 'jojo metų laikais')¹². Įvedus Latvijoje krikščionybę, Biblijos legendų personažas *Jōhānān* –

'Dievas gailestingas' > vok. *Johan, Johannes* vertimuose tapo perteikiamas kaip *Jānis (Janis)*¹³. Greta santykio lotynų kalboje *Iānus: iānuā* 'durys, vartai' reikia turėti galvoje ir latvių Janio ryšį su vartais¹⁴, plg.: *Jānīts sita vaŗa bungu / Vārtu stabu galīnā* – 'Janytis muŗa vario būgnā / Vartų stulpo virŗuje'; *Kur, Jānīti, tu dzīvoji / Līdz šītam Jānīŗam? / Vārtu staba malīnā, / Zem pelēka kamentiŗa [akmentiŗa]* 'Kur, Janyti, gyvenai / Iki šitos Janio ŗventēs? / Prie vartų stulpo, / Po pilku akmenēliu'¹⁵.

Prisimenant Jono Evangelisto ryŗį su ziemos saulēgrīŗa bei Kalēdomis, reikia atkreipti dėmesį į iŗtisiā aibę poŗymiu, suartinančiu jį su pačiu Kalēdu iŗvakarēse gimusiu Kristumi. Visu pirmā, S. Averincevo ŗodŗiais, „jis yra mylimasis Jēzaus Kristaus mokinys, kartu su Petru tarp visu dvylikos apaŗtalu ŗzimantis centrinę vietā“, anksčiau, beje, buŗęs Jono Krikŗtytojo mokiniu¹⁶; Paskutinēs vakarienes metu Jonas Evangelistas „gulējo ant Kristaus krūtinēs“; „iŗ visu apaŗtalu apie vienintelį Jonā Evangelistā (mylimājį mokinį, Jn 19, 26) sakoma, kad jis stovēŗes ant Golgotos ŗalia kryŗiaus; mirdamas Kristus Jonui Evangelistui perdavē sūnaus pareigas mergelēs Marijos atŗvilgiu“; plg. dargi legendā apie Jono Evangelisto kūnā, kaip Kristaus, iŗnykusį iŗ kapo, taip pat ir kitus jo bruoŗus, „darančius Jonā Evangelistā labiau ŗ kitus asmeniŗkai artimā Kristui ir tinkamā perimti bei skelbti itin giliās tikējimo tiesas“¹⁷. Prisiminkime čia R. Guēnono pastebētas Kristaus ŗsājas su romēnu Janu¹⁸. ŗiaip ar taip, Kristaus ŗodŗiai „Aŗ esu kelias“ sanskritiŗkai galētų skambēti *aham asmi yānas* (pristabdŗius sandhi galiojimą), kas „etimologine prasme“ reikŗtų tiesiog „Aŗ esmi Janas“ (plg. „Aŗ esu vartai“, Jn 10, 9) arba, pripaŗinus atitinkamā latvių *Jānis* kilme, „Aŗ esmi Janis“ (lietuviŗkai – „Aŗ esu Jonas“, tačiau apie lietuvių Jonā kiek vēliau). Savo ruoŗtu latvių Janio nuolatinis epitetas yra „Dievo sūnus“, latviŗkai *Dieva dēls*, pavyzdŗiui: *Janīti, Dieva dēls*¹⁹; taip pat *Jaŗu diena svēta diena / Aiz visām dienīŗām: / Jaŗu dienu Dieva dēls / Saules meitu sveicināja* 'Janio diena ŗventa diena / iŗ visu diene-lių: / Janio dienā Dievo sūnus / Saulēs dukrā sveikino'²⁰: *Vai, Jānīti, Dieva dēls, / Tavu augstu kumeliŗu; Vai, Janīti, Dieva dēls, / Tavu platu cepurīti*²¹ ir pan. Kai kuriose latvių dainose Janis neretai keiŗiamas pačiu Dievu, lat. *Dievs*²².

Ryŗium su dviem Jonais, susijusiais su atitinkamomis saulēgrīŗomis, reikia turēti galvoje ir latvių Janiui artimā dvynių temā, netgi galimybę jame pačiaime ŗŗiūrēti vienā iŗ dvynių; plg. savo ruoŗtu dieviŗkųjų dvynių latvių mitologijoje pavadinimā *Dieva dēli* 'Dievo sūnūs (sūneliai)'²³. Dēl mitinių dvynių „Dievo sūnelių“ santykio su „Dievo sūnumi“ ŗr. M. Eliadē, kuris čia iŗvelgia tiesioginę istorinę įpēdinystę: „Kas buvo neįmanoma 'Dievo sūnums', tas tapo įgyvendinta 'Dievo sūnaus'“²⁴.

Slavų kupolinēs dainose, kaip parodē V. Ivanovas kartu su V. Toporovu, dvynių porai atstovauja *Иван-да-Марья*, t.y. Jonas ir Marija, be to, pastaroji čia susijusi su mariomis, vandeniū, o pirmasis – su ugnimi²⁵. Vanduo ir ugnis savo ruoŗtu simboliŗkai atitinka ŗiemā ir vasarā. Plg. ŗia prasme indoeuropietiŗkā motyvā apie iŗ marių patekančią saulę²⁶, kitaip sakant, apie marių „pagimdytā“ saulę – ryŗium su Marijos pagimdytu ziemos saulēgrīŗos metu Kristumi, nepamirŗtant, kad paskui savo „sūnaus pareigas“ jis perdavē būtent Jonui Evangelistui²⁷, Plg. ŗiuo atŗvilgiu Lietuvos rusų sentikių maldelēs-ŗzkalbējimo fragmentā: *В нашего Христа написано три листа: Иван и Марья и друг Христов, Иван Богуслов*²⁸. Taigi ziemos saulēgrīŗos metu marių įŗčiose ŗŗsimeŗga ugnis (plg. Agnio gimimą iŗ vandens Rigvedoje) ir pradeda savo ilgā keliā aukŗstyn, į dangų („sugriŗimā pas Tēvā“), o vasaros saulēgrīŗos metu – nusileidimā atgal į vandenį. Plg. ŗia prasme kryŗių ant Golgotos ir kupolēs stulpā ant kalvos, nuo kurios ŗemyn ŗlaitu į upę ar eŗerā ritasi liepsnojantis „saulēs ratas“ (beje, sen. graikų *σταυρος* reiŗkia kartu 'kryŗius' ir 'stulpas'). Paminētina, kad, pavyzdŗiui, manichējai nutekējusį ŗemēn nukryŗiuoto Kristaus kraujā tapatino su nusileidusia po ŗeme „saulēs dvasia“²⁹. Plg. dar Joninių maldymāsi bei siejamā su juo Jono Krikŗtytojo atliktā krikŗtā vandeniū ir, kita vertus, paties Kristaus atliekamā krikŗtā ugnimi, simboliŗkai, tarpiŗkai – per Jonā Evangelistā kaip „tinkamā perimti ir skelbti itin svarbias tikējimo tiesas“.

Slavų Jono (Ivano) ir Marijos incesto temā³⁰ savo ruoŗtu galima palyginti, be daugelio kitų tipologinių paralelių, su indų ŗivo ir jo ŗakties – dviejų pirmykŗčio hermafrodito pusių – tarpusavio santykiais³¹. Turimas galvoje ŗios poros vaizdavimas sujungtais *linga-* ir *yōni-*, kur *linga-* vienareikŗmiŗkai mena ugnį (skyrimum, ugnį ant aukuro,

atstovaujamo ir vadinamo *yóni-*), o *yóni-* – vandenį (plg. iki šiol plačiai paplitusią praktiką lieti ant „linga-joni“ skulptūrų vandenį, kuris nuteka būtent *yóni-* sudarytu latakų). Mat žodžio sen. ind. (Nom. sg. masc.!) *yónis* 'įščios, makštis' ir, platesne prasme, 'kilmė, iš-eitis' – ir apskritai 'ėjimas, eiga, kelias' – viena iš etimologijų, kurios atveju pastaroji reikšmė ir laikoma pirmine, sieja jį būtent su sen. ind. *yāti* 'eina, joja, keliauja, vyksta'³², o kartu ir su latvių *Jānis* bei kt., kas ypač įdomu paties Janio falinių požymių³³ atodairoje. Juolab įdomi atrodo V. Toporovo nustatyta daiktavardžio sen. ind. *linga-* etimologinė giminytė su latvių veiksmažodžiu *līgot(ies)*, *līgāt* 'linguoti, supiti(s), svyruoti', itin būdingu kaip tik Joninių dainoms ir taikomu čia būtent saulei, plg. *līgo saule* bei pan.³⁴, su kuriuo savo ruožtu susijęs nuolatinis skiriamasis šių dainų priegiesmis *līgo* (pvz., *sit, Jānīti, vara bungas, līgo, līgo* 'mušk, Jonyti, vario būgnus, lyguo, lyguo'³⁵; *Līgo, Jānīti, zilgalvīti* – 'Lyguo, Jonyti mėlyngalvyti'³⁶), taip pat ir paties šventinio dainavimo pavadinimas *līgošana*³⁷ ir galiausiai – pačios šventės *Līgo svētki*. Taigi du latviški šios erotiniais motyvais permelktos šventės pavadinimai *Līgo* ir *Jāņi* etimologiškai tarsi kartoja neatskiriamą indiškąją porą *linga-* ir *yóni-*.

Iki šiol beveik nekalbėjome apie lietuvišką atitinkamą vasaros saulėgrįžos šventės pavadinimą *Joninės* arba *Jōninės* nei apie patį asmenvardį *Jōnas*, iš kurio jis padarytas. Pirmiausia todėl, kad šių eilučių autoriui neteko susidurti su bent kokiu mėginimu paaiškinti šį asmenvardį pačios lietuvių kalbos pagrindu: visų vieningai jis aiškinamas kaip gautas per slaviškuosius arba germaniškuosius atitikmenis iš hebrajų *Jōhānān*³⁸. Nebent atsižvelgtume į tokius atsargius ir dažniausiai nė nemėginamus giliau pagrįsti pastebėjimus kaip M. Bartninko, kurio žodžiais, „šiek tiek žinių apie paties Jono mitinę prigimtį, kuri turėtų būti labai artima visoms Europinio arealo tautoms, mums atskleidžia romėnų mitologija, kur jis vadinamas Janusu“³⁹, t. y. Janu. O juk iš tikrųjų lietuvių *Jōnas* formaliai visiškai tiksliai – ne tik šaknies, bet ir galūnės garsais (liet. *-as* < ide. **-os* > lot. antrosios linksniuotės *-us*) – sutampa su lotynų *Iānus* (plg. ir sen. indų apeliatyvą Nom. sg. masc. *yānas*) ir šia prasme bent jau tikrai niekuo nenusileidžia latviškajam *Janis* (šalia minėto morfologinio varianto lot. *Iānis*;

plg. ir lietuvių žemaitišką lytį *Jōnis*, formaliai visiškai tiksliai sutampantią su pastaraisiais, nors vis dėlto laikomą kilusia iš pirminės *Jōnas*⁴⁰). Juolab kad lietuvių kalboje antroponimai su šaknimi *jo-* (*jōti* = lat. *jāt*, sen. ind. *yāti* bei kt., žr. aukščiau) gausūs ir gerai žinomi, pavyzdžiui: *Jō-daugas, Jo-gáila, Jō-gaudas*; antrajame sudurtinio vardo dėmeny – *Dau-jotas, Kāri-jotas* bei kiti⁴¹. Ypatingo dėmesio šiuo atveju vertas *Jonys*, vienų aiškinamas kaip sutrumpintas sudurtinis *Jōnaudas*, kurio pirmoji šaknis tapatinama būtent su veiksmažodžio *jō-ti* šaknimi⁴², o kitų kilme neskiriamas nuo *Jōnis, Jōnas*⁴³.

Iškalbingas šia prasme ir požiūris į atitinkamus hidronimus. Tokie upių („e i n a n č i o vandens“ arba „vandens k e l i o“) pavadinimai kaip *Jotijà, Jotùlė, Jōt-upis* bei pan. etimologizuojami būtent *jōti* pagrindu (be to, būtent senąja platesne šio veiksmažodžio reikšme 'eiti, judėti'), o jau *Jōn-upė, Jōn-upis, Jon-upys* bei pan. tvirtinami esą padaryti iš asmenvardžio *Jōnas*, laikant pastarąjį nereikalingą kokių nors papildomų paaiškinimų⁴⁴. Tuo tarpu *Jōt-upis* ir *Jōn-upis* g a l b ū t tesiskiria vien pirmojo dėmens priesaga (šaknies determinantu) atitinkamai *-t-* ir *-n-*, taigi abu lygiai sietini su *jōti*. Plg. Avestos *yaona-* 'tėkmė, eiga' su tuo pačiu determinantu < ide. **-n-*⁴⁵ (nors iš kito šaknies vokalizmo).

Grįžtant prie paties asmenvardžio *Jōnas*, gal verta prisiminti populiarią tradicinę lietuvių pasaką „Švento Jono Krikštytojo sūnus Jons“⁴⁶, kurios herojus Jonas, Jono Krikštytojo krikštāsūnis (! prisiminkime čia Jono Krikštytojo mokinį Joną Evangelistą, o pagaliau ir patį Kristų, kuriam šis buvo itin artimas ir kurį irgi krikštijo būtent Jonas Krikštytojas), nusilipdo sau iš vaško arkliuką, prikelia jį gyventi ir išjoja ant jo iš namų: „Daugiau tas *Jonelis* tuoj tą savo arkliuką su apinasriu apsimovęs, /.../ tėvams sudiev pasakęs ir *išjojęs*“. Be to, nuolatinis pasakoje derinys *Jonas joja* yra ir jos semantinė ašis, nes kiekviename lemtingame tolesnių herojaus nuotykių posūkyje būtent jo arklys pagelbsti jam ir išgelbsti jį, įkūnydamas tad pačią Jono kaip herojaus esmę, jo vidinį „Išgelbėtoją“⁴⁷. Pagaliau Jonas veda „paną iš *marės*“ ir tuo suartėja su rusiškąja vasaros saulėgrįžos šventės pora *Иван-да-Марья* (apie *Marijos* sąsajas su *marionis* žr. aukščiau). Šiaip ar taip, pasak N. Laurinkienės, kaip ir latvių *Janis*, „lietuvių dainų

Jonas taip pat galėjo atlikti dieviškojo dvynio – Dievo sūnelio vaidmenį⁴⁸. Kitoje pasakoje⁴⁹ senis vėl herojui sako: „*Jonai*, kad tu čia *atjojai*, tai tau reik mano akrotu [laivu] nuplaukt už *marės*“, iš kur tasai galiausiai sugrįžta su nuotaka. Tai, kad kumelę Jonui šikart nukala dvyliką kalvių (plg. saulę Kalėdose, metų pabaigoje ir pradžioje, kalančius lietuvių dainų kalvelius bei kt.), leidžia įtarti jo kelionę per marias ir atgal iš tikrųjų reiškiant kelionę mėnesiais per metus nuo vienos saulėgrįžos prie kitos ir atgal, kaip „metų laikais“ keliauvo latvių Janis (žr. aukščiau). Ir t.t.

Vargu ar galima, nerizikuojant sveiku protu, abejoti vardų lat. *Jānis* bei liet. *Jōnas* ryšiu su krikščioniškaisiais prototipais ar net šį ryšį neigti. Kita vertus, bet kokie bandymai tvirtinti pastarąjį „neabejotiną“ jų aiškinimą esant vienintelį įmanomą, pasmerkti žlugti. Jau vien iš to, kas pasakyta, aišku, kad vargu ar kada pavyks išsisukti ir nuo kitos galimybės, būtent nuo galimybės paaiškinti šiuos baltų vardus senųjų indoeuropietiškujų ryšių pagrindu – kaip ide. **iā-no-s* atspindžius. Paprasčiausiai ignoruoti tokią galimybę dėl išankstinio nusistatymo, kad ir koks nepajudinamas šis iš įpročio atrodytų, reiškia dirbtinai siaurinti bei riboti tikrąją klausimo perspektyvą.

Taigi turime dvi skirtingas to paties vardo etimologijas, nė vienos iš kurių neįmanoma galutinai užginčyti ir paneigti. Tokių pavyzdžių galima parinkti ir daugiau, pakankamai daug, kad iškiltų pagrindas platesniems apibendrinimams, antrinantiems V. Toporovui, pasak kurio, apskritai „daugelio mitologinio pobūdžio žodžių (ypač mitologinių vardų) etimologija yra dviprasmiška“⁵⁰. Tačiau šįsyk apsiribosime tepaminėdami dar vieną, rusišką – dėl jo atžvilgiu daromų reikšmingų išvadų. Tai senojo slavų Veleso / Voloso kontaminacija su stačiatikių šv. Vlasiujumi (*Велес-* / *Волос-* : *Влас-*). Šis pavyzdys iškalbingas ypač tuo, kad greta fonetinės vardų kontaminacijos bei funkcijų tautos turime ir kulto vietos, t.y. šventyklos perimamumą. Štai „Novgorode, Kijeve ir Jaroslavyje jau XI a. Voloso pagoniškojo garbinimo vietose pastatytos šv. Vlasijaus cerkvės“⁵¹. Tokį visapusišką pagoniško ir krikščioniško personažų tapatinimą, V. Ivanovo ir V. Toporovo žodžiais, „galima aiškinti dvejopai. Viena vertus, įmanoma pabrėžtinai krikščioniška interpretacija, Vlasijų kaip užtarėją pas Dievą priešpriešinusi Volosui – piktajai

dvasiai. Kita vertus, šventyklos Vlasijui pastatymą Voloso stabo vietoje galima suprasti (juolab buvus sąmoningai suvokiamą abiejų vardų ekvivalentiškumą) kaip senosios pagoniškos tradicijos tąsą, o ne kaip tradicijos pertrūkį. Toks vos tepakeisto vardo išsaugojimas kartu su šventykla, pašvęsta to vardo personažui, sutinkamas daugelyje pasaulio vietų, kur įvyko religijų permaina (tokių perkodavimų tipologijai gali būti reikšmingi, pavyzdžiui, ikikolumbinės Meksikos senosios religijos liekanų šiuolaikinėse katalikiškose kultūrose analizės rezultatai, kur šventieji – iš tikrųjų ne kas kita kaip senieji dievai nauju pavadinimu)⁵². Beje, kulto vietos perimamumą galime pastebėti ir Jono atveju. B. Kerbelytė, remdamasi archeologo V. Vaitkevičiaus žiniomis, sako: „Ypač įdomu, kad ant Žemaičių Kalvarijoje stūksančio Šatrijos kalno stovi švento Jono koplyčia. Ko gero, krikščionių šventojo kultas susietas su vieta, kurioje atlikinėtos Joninėmis pavadintų vasaros solsticijų šventės apeigos“⁵³. Taigi ir Jonui bent iš dalies tinka V. Ivanovo su V. Toporovu Voloso-Vlasijaus atžvilgiu padaryta išvada, kad čia mes, galimas daiktas, turime „senosios pagoniškos tradicijos tąsą“, o ne jos pertrūkį.

Pasak M. Eliadės, „kiekviena religinė lytis iš esmės yra 'imperialistas' – ji be atvangos savinasi kitų religinių lyčių substanciją, atributus bei garbę“⁵⁴. Ryškus pavyzdys gali būti ir pats dievybės, Dievo vardas įvairiose tradicijose, kurį krikščionybė ateidama paprastai pasisavindavo krikščionių Dievui įvardyti, tuo nebyliai pripažindama abiejų tapatybę. Taip andai atsitiko su lotyniškuoju *Deus*, o galiausiai ir su giminišku jam lietuvių *Dievas*. Prisiminkime čia 1324 metų „Popiežiaus legatų pasiuntinių pranešimą“, kuriame Didysis kunigaikštis (vadinamas karaliumi) Gediminas tvirtina, jog *omnes habemus unum deum* 'visi turime vieną Dievą'⁵⁵. „Tačiau, kaip žinome, – pažymi N. Vėlius, – Gediminas nebuvo išsižadėjęs savo dievų ir vėliau griežtai atsisakė krikštytis. Todėl tikėtina, kad jis pasinaudojo senojo lietuvių dangaus Dievo vardo panašumu su krikščioniškuoju ir, diplomatiškai jį paminėdamas, pelnė krikščionių pasiuntinių palankumą, o pats liko ištikimas savo seniesiems dievams“⁵⁶. Visai Lietuvai atstovaujančio valdovo Gedimino elgesį, matyt, galima būtų apibendrinti ir praplėsti visai tautai, būtent tokia laikysena senosios ir naujosios religijų atžvilgiu paaiškinant ir *Jōno* dviprasmybę, ir daugelį kitų.

Simboliška šiuo atveju tai, kad ir pats atitinkamo vardo romėnų Janas – dvideidis. Vienas jo veidas, kaip sakyta, ant metų slenksčio žiūri atgal, į praeitį, ten, kur saulė tolydžio leidosi, kol mažne visai sunyko; kitas – pirmyn, į ateitį, kylančios, patekančios saulės kryptimi. Perkėlus šį įvaizdį iš laiko į erdvę, tas pat būtų tarti, kad vienas veidas žiūri į vakarus, kitas – į rytus. Ir atitinkamai tas iš „dviejų Jonų“, kuris žiūri į praeitį, į vakarus, – verkia, o tas, kuris žiūri į rytus, į ateitį, – juokiasi. Kažkuo panašios savo metalingvistine „gaida“ ir abi *Jōno* etimologijos.

Tačiau iš tikrųjų *Jōno* „etimologinis akordas“ kur kas sudėtingesnis, kaip ir tikrasis Rytų bei Vakarų santykis. Viena vertus, išties kur tik nustatome ryšį su Indija ar senovės iranėnais, t.y. su indoeuropietiškais Rytais, ten iškart galime tvirtinti radę kažką tikrai savo, nes likimo buvo lemta būtent Indijai jau mažiausiai pusketvirto tūkstančio metų išsaugoti senąją tradiciją, tegu smarkiai pasikeitusią, išsišakojusią vešlia laja, betgi nepakirstą, neužskiepytą. Taip formalus atitikmuo apeliatyvas sen. ind. (Nom. sg. masc.) *yānas* 'kelias,ėjimas, judėjimas, ratai' leidžia spėlioti, kad gal mūsų *Jōno* būta tiesiog suasmeninto Saulės kelio, judėjimo metų ratais, Saulės vežėjo – vieno iš Dievo sūnelių ar panašiai. Savo ruožtu kitas formalus atitikmuo lot. *Iānus* primena, kad netikėčiausiomis sąsajomis neretai stebinantys bei džiuginantys „Rytai“ iš tikrųjų siekia labai toli į vakarus (iškalbinga šia prasme yra Irano ir Airijos vardų etimologinė giminystė, abiem remiantis tuo pačiu arija, kaip kilmingą, kilnų ir laisvą žmogų, žymėjusiu indoeuropiečių žodžiu⁵⁷). Tačiau kalbėdami apie „Vakarų“, kita vertus, mes paprastai turime galvoje anaipol ne senosios savo dvasinės, mitopoetinės tradicijos atspindžius, bet jos vietą čia užėmusią krikščionybę – ne romėnų Janą, bet krikščionių Joną. O krikščionybė, kaip gerai žinoma, savo ruožtu užgimė Rytuose – taip Jonas radosi iš hebrajų *Jōhānān* (mūsų atveju simptomatiška, kad ir pats arija žymėjęs indoeuropiečių žodis *ario- kai kurių kalbininkų laikomas skoliniu iš semitų⁵⁸).

Taigi šis pavyzdys gan iškalbingai atspindi tikrąjį sąvokų „Rytai“ ir „Vakarai“ susipynimą, kuriame jos iš esmės praranda savo geografinį turinį. „Rytai“ ir „Vakarai“ tokiaime kontekste nejučia žymi nebe „kairę“ ir „dešinę“, bet veikia du vieno ir to paties „vidurio“ sluoksnius, posluoksnį ir antsluoksnį, substratą ir superstratą, taip sakant, arba, ki-

taip sakant, plika akimi nematomą, užmirštą, nepažįstamą gelmę ir regimąjį „savaiame suprantamą“ paviršių, ją paslėpusį. Nelyginant jungiškoji pasąmonė, neišreikštasis amžinai jaunas *das Selbst* ir išraiškingai šypsanti visad sena, pavargusi *persona*. Tarsi juoda, purvina, bet vaisinga dirva, po kietu grūdo slenksčiu sauganti ateičiai praeities sėklas, ir balti, skautūs apledėjusio sniego vėpūtiniai, estetiškai rafinuotai blizgantys jau tekančioje pavasarin amžių saulėje. Lyg Jonas juoktus pro ašaras.

SUTRUMPINIMAI

LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, t. I–XIX, Vilnius, 1956–1999.

ME – Mitologijas enciklopēdija, II sēj., Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1994.

МНМ – Мифы народов мира. Энциклопедия, т. I, Москва, 1980; т. II, Москва, 1982.

LITERATŪRA

- ¹ Kuzavinis K., *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1996, p. 458; plačiau žr. *Antikos žodynas*, Vilnius, 1998, p. 216; Veličkienė A. *Antikos mitologijos žinynas*, Kaunas, 1996, p. 160; ME, I, 311; *Мифологический словарь* / главный редактор Е. М. Мелетинский, Москва, 1991, p. 649–650; МНМ, т. II, p. 683–684 ir kitur.
- ² Guénon R., *Fundamental Symbols. The Universal Language of Sacred Science*, Oxford–Northampton, 1995, p. 92.
- ³ *Ten pat*, p. 93.
- ⁴ *Ten pat*, p. 166–167. Minėti „trys laikai“ – tai praeitis, dabartis ir ateitis.
- ⁵ *Ten pat*, p. 167.
- ⁶ LKŽ, t. XII, p. 195–196.
- ⁷ *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas* / Sudarė K. B. Vosylytė, Vilnius, 1985, p. 99.
- ⁸ Guénon R., min. veik., p. 168–170. Apie *deva-yāna-* bei *pitṛ-yāna-* indų tradicijoje žr. Keith A. B., *The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads*, London, 1925, Delhi, 1989, p. 14, 411, 575; *The Principal Upanisads* / edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan, London, 1968, p. 417, 432, 434, 653–654, 827 ir kt.
- ⁹ Kuzavinis K., Savukynas B., *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius, 1987, p. 208; taip pat žr. МНМ, т. II, p. 549, 551.
- ¹⁰ Biezais H., No esejās „Dievturi – nacionāle romantiķi – senlatvieši“ // *Grāmata*, 1993; taip pat žr. ME, I, 183–184.
- ¹¹ ME, p. 183. Sen. ind. *yāti* lietuviška reikšmė duodama pagal: Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981, p. 137.
- ¹² *Latviešu tautasdziesmas*, I–V sēj., Rīga, 1979–1984, Nr. 15413.
- ¹³ Karulis K., *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, Rīga, 1992, t. I, p. 350. Apie lot. *Iānus*, *iānuā*, sen. ind. *yāna-*, *yāti* bei lat. *jāt*, liet. *jōti* etimologinį ryšį dar žr.: Buck C. D.,

- A dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago, 1949, p. 693, 715; Fraenkel E., *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg-Göttingen, 1962–1965, p. 195; Mayrhofer M., *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A Concise Etymological Sanskrit Dictionary*, Bd. III, Heidelberg, 1976, p. 16; Mažiulis V., *Prūsų kalbos etimologinis žodynas*, t. II, Vilnius, 1993, p. 9; Pokorny J., *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I, Bern-München, 1959, p. 296; Гамкрелидзе Т. Б., Иванов Вяч. Вс., *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, Тбилиси, 1984, p. 724; Иванов Вяч. Вс., „Опыт истолкования древнеиндийских ритуальных и мифологических терминов, образованных от *aśva-* 'конь' (жертвоприношение коня и дерево *aśvattha* в Древней Индии).“ // *Проблемы истории языка и культуры народов Индии*. Сборник статей памяти В. С. Воробьева-Десятовского, Москва, 1974, p. 118; Фасмер М., *Этимологический словарь русского языка*, Санкт-Петербург, 1996, т. II, p. 9; *Этимологический словарь славянских языков*. Прааславянский лексический фонд / Под редакцией академика РАН О. Н. Трубачева, Т. VIII, Москва, 1981, p. 170; ir kitur.
- ¹⁴ Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, p. 240, 241.
- ¹⁵ *Tautos dainos*: Papildinājums Kr. Barona „Latvju dainām“. Prof. P. Šmita redakcijā, I–IV sēj., Rīga, 1936–1939, Nr. 53916, 53946. Cituojama pagal: Vaitkevičienė D., „Kupolės: šventė ir dievybė“ // *Liaudies kultūra*, 1999, Nr. 3, p. 16. Be to, gal verta atkreipti dėmesį ir į visiškai tikslų latvių *stabs* 'stulpas' lietuvišką atitikmenį *stabas* – galima tad būtų kalbėti ne tik apie Janio kaip dievybės „nusileidimą“ ant stulpo, bet ir apie jo „įsikūnijimą“ tam skirtame stabe, žr. šiuo klausimu Vaitkevičienė D., *min. veik.*, p. 15–20. Čia, beje, išsakoma hipotezė Janį esant vasarine Perkūno, latvių Perkuono manifestacija, o tai savo ruožtu verčia prisiminti romėnų Jano sąsajas su Rabaltijo slavų Sventovitu, kuris irgi laikytas Perkūno, slavų Peruno atmaina ar argaiška, žr. Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Славянские языковые моделирующие семиотические системы* (Древний период), Москва, 1965, p. 34, 109; Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 26–27; *МНМ*, т. II, p. 421.
- ¹⁶ Žr. aukščiau apie abiejų šv. Jonų arjungimą į vieną. Be to, ar tik ne šiuodu šv. Jonus mena šia prasme lietuvių priežodis „Jonas mokės, ko išmoko Jonukas“ (*Patarlės ir Priežodžiai*, Vilnius, 1958, p. 94)?
- ¹⁷ Аверинцев С. С., „Иоанн Богослов“ // *МНМ*, т. I, p. 549–551.
- ¹⁸ Žr. aukščiau, taip pat Guénon R., *min. veik.*, p. 88–91.
- ¹⁹ *Latviešu mītoloģiskās dainas* / Izdevis M. Jonval, Paris, 1929, Nr. 94. Cit. pagal: Laurinkienė N., *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*, Vilnius, 1990, p. 158; žr. Топоров В. Н., „К реконструкции одного цикла архаичных мифологических представлений в свете 'Latvju dainas'“ // *Балто-славянские исследования 1984*, Москва, 1986, p. 48.
- ²⁰ *Latviešu mītoloģiskās dainas*, Nr. 404; *Latviešu tautasdziesmas*, Nr. 7103. Cit. pagal: Laurinkienė N., *ten pat*; *ME*, p. 184.
- ²¹ K. Barono „Latvių dainų“ Nr. 32904 ir 32909 atitinkamai. Cit. pagal: *Latvju Dievasdziesmas*. III iespiedums / Izraudzījīs un sakārtojīs Brastīņu Ernests, Rīga: Latvju Dievturu Sadraudze, 11980, l. 53.
- ²² Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 240; *plg. ME*, l. 184.
- ²³ *Ten pat*, p. 229–230; Laurinkienė N., *ten pat*.
- ²⁴ Eliade M., *Patterns in Comparative Religion*, Sheed & Ward, 1958, p. 98.
- ²⁵ Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 229–230.
- ²⁶ Žr. Zamarovskis V., *Hetity imperijos paslaptys*, Vilnius, 1969, p. 215; Герни О. Р., *Хетты*, Москва, 1987, p. 125; Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 116–117; ir kitur.
- ²⁷ Vertas dėmesio ir tiesioginis *Marijos* vardo sąskambis su *marionis*. Slavų tradicijoje apie tai plačiau žr. Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 179–199, 220–222, 229–232; *МНМ*, т. II, p. 110. Lietuvių kalboje *plg. Marijos* vardo variantus *Mārė, Marė, Marià* (Kuzavinis K., Savukynas B., *min. veik.*, p. 263) ir žodžio „marios“ atmainas *mārė, marià* (*LKŽ*, t. VII, p. 848, 858).
- ²⁸ „Lietuvos rusų sentikių užkalbėjimai“ // *Tautosakos darbai*, t. VI–VII (XIII–XIV), Vilnius, 1977, p. 271.
- ²⁹ Ravenscroft T., *The Cup of Destiny* (The Quest for the Grail), USA, 1982, p. 33–35.
- ³⁰ Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 229–230.
- ³¹ Žr. Kramrisch S., *The Presence of Šiva*, Princeton University Press, 1992, pp. 202–203, 229, 239, 312–313, 360 bei kt.; Eliade M., *min. veik.*, p. 442; *МНМ*, т. II, p. 636, 643.
- ³² Kaip tos pat pirminės šaknies *i- skirtingi balsiniai plėtiniai *i-eu- ir *i-ā-: žr. Mayrhofer M., *min. veik.*, Bd. III, S. 26–27 ir 19; dėl yóni- reikšmių žr. Кочергина В. А., *Санскрито-русский словарь*, издание 3-е, исправленное и дополненное, Москва, 1996, p. 534.
- ³³ Žr. *ME*, l. 183–185.
- ³⁴ Топоров В. Н., Из индоевропейской этимологии. III (1-3) // *Этимология 1982*, Москва, 1985, p. 132–136, 139–140.
- ³⁵ Balkevičius J., Kabelka J., *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1977, p. 355.
- ³⁶ Vaitkevičienė D., *min. veik.*, p. 16; daugiau pavyzdžių dar žr. Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 237–239.
- ³⁷ *ME*, l. 184–185; *МНМ*, т. I, p. 158.
- ³⁸ Kuzavinis K., Savukynas B., *min. veik.*, p. 208; Vanagas A., „Mūsų pavardės“ // *Žodžiai ir žmonės*, Vilnius, 1974, p. 90; Vanagas A., *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. I, Vilnius, 1985, p. 841; Zinkevičius Z., *Lietuvių kalbos istorija*, t. III. Senujų raštų kalba, Vilnius, 1988, p. 145; ir kt.
- ³⁹ Bartninkas M., *Didžiųjų mitų kelias*, Vilnius, 1999, p. 467.
- ⁴⁰ Kuzavinis K., Savukynas B., *ten pat*; Zinkevičius Z., *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius, 1977, p. 78; Zinkevičius Z., *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, t. I, Vilnius, 1980, p. 217; Vanagas A., *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. I, p. 843; ir kt.
- ⁴¹ Žr. Kuzavinis K., Savukynas B., *min. veik.*, p. 205–212, 121, 221 ir daugiau.

- ⁴² *Ten pat*, p. 208.
- ⁴³ Žr. pastabose 38 bei 40 išvardytus kitus autorius.
- ⁴⁴ Vanagas A., *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, p. 137.
- ⁴⁵ Pėteraitis V., *Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais*, Vilnius, 1992, p. 99; apie darybą smulkiau žr. Mayrhofer M., *min. veik.*, Bd. III, S. 27 ir 19 (kaip ir sen. ind. *yóni-*, žr. past. 32).
- ⁴⁶ *Šiaurės Lietuvos pasakos* / surinko Matas Slančiauskas, Vilnius, 1974, p. 109–116 (apie pačią pasaką trumpai žr. p. 421).
- ⁴⁷ Pasak C. G. Jungo, „pasakose mes nuolat randame gyvūnų pagalbininkų motyvą. Jie elgiasi tarsi žmonės, pranoksta žmogų įžvalga bei žiniomis. Tokiu atveju gana pagrįstai galime tvirtinti, jog gyvūno pavidalu čia reiškiasi dvasios archetipas“ (Jung C. G., *The Phenomenology of the Spirit in Fairytales* // idem. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. CW IX, Princeton University Press, 1980, p. 231).
- ⁴⁸ Laurinkienė N., *min. veik.*, p. 158.
- ⁴⁹ *Šiaurės Lietuvos pasakos*, p. 139–148, ураč 145–146.
- ⁵⁰ Топоров В. Н., „Из наблюдений над этимологией слов мифологического характера“ // *Этимология 1967*, Москва, 1969, p. 11.
- ⁵¹ Успенский Б. А., *Филологические разыскание в области славянских древностей* (Реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского), Москва, 1982, p. 127.
- ⁵² Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Исследования...*, p. 56 – išretinimas D. R.
- ⁵³ Kerbelytė V., „Pieną atimančios ir ant šluotos skraidančios raganos: fantastika ir tikrovė“ // *Tautosakos darbai*, t. VI–VII (XIII–XIV), Vilnius, 1997, p. 68.
- ⁵⁴ Eliade M., *min. veik.*, p. 150.
- ⁵⁵ *Gedimino laišakai* / Parengė V. Pašuta ir I. Štal, Vilnius, 1966, p. 129; *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos / Sudarė N. Vėlius, Vilnius, 1996, p. 390.
- ⁵⁶ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I, p. 391.
- ⁵⁷ Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс., *min. veik.*, p. 755.
- ⁵⁸ Иллич-Свитыч В. М., „Древнейшие Индоевропейско-семитские контакты“ // *Проблемы Индоевропейского языкознания. Этюды по сравнительно исторической грамматике индоевропейских языков*, Москва, 1964, p. 7–8, 11.